LUMBREIN

Vegls sco la crappa, innovativs sco ils Lumerins

Dapi varga 60 onns sesanfla la stela da Sietschen el Museum retic a Cuera. Quella ei vegnida scuvrida ils onns 1960 sut Lumbrein.
Uss ei quella denton «turnada» en Val Lumnezia – quei en fuorma d'ina reconstrucziun da tombac. L'inauguraziun ei stada sonda vargada.

GUILLERMO ALVAREZ SELLAN/FMR SURSILVAN

Sonda, iIs 19 da settember 2026, ha giu liug a Sietschen – in crest sut Lumbrein – in'inauguraziun spitgada daditg. Lezza ha concludiu in project a liung termin dall'uniun culturala Pro Lumerins, numnadamein da purtar anavos en Lumnezia la stela da Sietschen, ina platta da crap cun representaziuns humanas: ina fatscha, in maun ed ina sigir. Igl archeolog Mathias Seifert ha rendiu attent en sia introducziun da sonda vargada alla gronda valur ed als misteris aunc buca svelai en connex cullas perscrutaziuns dalla platta da crap (mira boxa).

Ideas e slontsch per ina nova stela

L'idea dalla Pro Lumerins ei adina stada quella da render accessibel quei scazi prehistoric alla populaziun. Il pugn da partenza dalla historia dil retuorn ha Anita Capaul, commembra dalla suprastonza dalla Pro Lumerins, resumau aschia: «Nus Lumerins essan daditg sedumandai, sche la stela da Sietschen, anflada avon 65 onns gest sut Lumbrein, savessi buca turnar enzaco en Lumnezia. Igl original stueva restar a Cuera, mo forsa deva ei autras opziuns.»

Ord quei impuls inizial ei naschius in propiest: Anflar ina moda per avischinar la stela a siu liug da scuvretga ed a las persunas che habiteschan ella regiun.

Sligiaziuns ord il fuorn da 3D

Ord il propiest ei naschida in'idea: Installar la platta da crap ella cuntrada – enstagl da mo far in exponat da museum – ed aschia integrar la nova stela el contuorn da siu liug da scuvretga a Lumbrein. Cun quei concept el tgau ha la Pro Lumerins sclariu las pusseivladads per realisar ina replica, per exempel sco sculptura ni sco cul ni culada da differents materials. Finalmein ha l'uniun incumbensau ina cularia artisanala da Sogn Gagl (Kunstgiesserei St. Gallen) culla fabricaziun dall'ovra. En quei indrez da studio 3D san ins scannar objects per lu crear els ella cularia.

Ils mieds finanzials persuenter ha la Pro Lumerins recaltgau grazia a numerus sponsurs che han vuliu contribuir ad in project da talas dimensiuns. Ei duei esser ina plivalur, buca mo per Lumbrein e la Val Lumnezia, mo era per la Surselva ed il Grischun. Perquei ha era Surselva Turissem vuliu s'engaschar cun activitads da promoziun. Aschia ha l'organisaziun turistica integrau la stela da Sietschen sper Lumbrein en in program cun auters loghens d'interess ch'ei dat dapi entgins onns en Val Lumnezia, scadin cun ina tabla d'informaziun. La tabla corrispundenta a Sietschen ei medemamein vegnida inaugurada sonda.

Ord il process crescha enzatgei niev

Sco il president dalla Pro Lumerins Ramun Capaul ha remarcau sonda, seigi il process per scaffir ina nova stela staus liungs e plein decisiuns, per exempel la schelta dil material. Suenter differentas emprovas e ponderaziuns davart igl aspect e la resistenza all'aura ein ins sedecidius pil tombac, ina legaziun dad irom e zinc. «Quei material survegn era ina patina che nus quitein ideala per quei object», ha el detg. Igl artist Noël Hochuli dalla Kunstgiesserei St. Gallen ha dau investa a Lumbrein el liung process da creaziun denter l'incumbensa 2018 e la finiziun 2025, cun tut ils pass necessaris, naven da mesirar, scannar tochen alla reproducziun e fabricaziun.

Denter la naschientscha e la fin dalla realisaziun ein aschia ver siat onns vargai. Ramun Capaul ei fetg cuntents culla lavur fatga: «Il resultat muossa ch'igl ei sesviluppai in'ovra cumpletamein nova ord l'idea da reproducir igl artefact. E quei cun in material ed ina tecnica che fan ord la nova stela enzatgei tut auter ch'ina copia. Igl object che paradescha ussa sil crest a Sietschen ei unics.»

Il cul dalla stela da Sietschen ei ussa palpabels per la populaziun locala ed ils hosps. FOTOS LAURA EGGER

Per la realisaziun ed exposiziun el liber dil cul dalla stela han pliras persunas cooperau (da sen.): Noël Hochuli (Kunstgiesserei), Ramun Capaul (president Pro Lumerins), Felix Lehner (Kunstgiesserei), Roland Dahinden (musicist), Giusep Luregn Capeder (proprietari dil funs), Mathias Seifert (archeolog), Patric Capaul (pur che cultivescha il prau), Mara Meerwein (Kunstgiesserei).

La tiba alpina introducescha il cul

Denter ils differents referats all'inauguraziun ha il musicist e dirigent da renum internaziunal Roland Dahinden sunau la tiba alpina. Il musicist specialisaus ell'interacziun musicala cun l'art plastica ha detg ch'el drovi la stela sco spazi da resonanza. Ei detti aschia ina communicaziun denter la tiba ed il niev cul: «Cunquei ch'il cul ei cavortgs, resulta cheutras ina resonanza. Jeu vegnel en in dialog culla stela.»

Alla fin dall'occurrenza ha igl intermediatur cultural Chasper Pult ludau la lavur dalla Pro Lumerins e siu elan per purtar anavon in concept creativ. Ei seigi in ver exempel co avischinar la cultura alla glieud. Ei drovi ina dinamica culturala buca mo els marcaus, mobein era els vitgs – sinaquei che l'atgna ierta culturala sappi esser palpabla e visibla al liug. Sonda vargada han ins en mintga cass saviu veser, tuccar e perfin udir quei a Sietschen sut Lumbrein.

La stela da Sietschen

La scuvretga dalla stela da Sietschen igl avrel 1961 ei stada puramein casuala. E ch'ella ei buca destruida ei bunamein miraculus: Ils luvrers che baghegiavan la nova via denter Lumbrein e Surin ein stai aschi surstai – ei para stermentai – cura ch'els han anflau ina platta da crap cun si plirs mauns ed ina fatscha ch'els han purtau ella giufuns la val ed entschiet a pitgar dapart ella. Igl impressari dil plazzal ha saviu spindrar igl object ad uras, renconuschend la valur unica dalla scuvretga. Igl artefact ei lu vegnius tarmess a Cuera, nua ch'ins ha restaurau e semtgau la platta per l'exposiziun el museum. Siu bien manteniment e la tecnica duvrada per sia creaziun – auter che tier las biaras stelas dil temps da crap e temps da bronz, ein cheu las fuormas buc elevadas, mobein puntgadas concav ella surfatscha maluliva – fan dad ella in artefact unic.

3000 tochen 6000 onns veglia

La perscrutaziun archeologica ha tochen oz breigias per determinar la vegliadetgna exacta digl artefact, damai ch'il context dalla scuvretga maunca e la figura selai buca classificar claramein en ina fasa. Las raschuns: Il studi dallas cozzas el tratsch han ins sfurzadamein tralaschau pervia dalla midada immediata da liug ed ils motivs humans representai – mauns, fatscha, sigir – ein grevs d'attribuir ad in temps concret.

Ins sa denton far las suandontas constataziuns: La sigir da schanugl representada silla platta era derasada denter 4000 e 1000 avon Christus, lu svanescha ella puspei. Plinavon san ins datar la colonisaziun permanenta dil territori alpin pér dapi il 2000 avon Christus. In fastitg clar da quella fasa ei l'enconuschenta culegna prehistorica da Crestaulta che sesanfla damaneivel da Sietschen. Sche l'avdonza da Crestaulta e la stela da Sietschen ein veramein colligiadas, selai denton buca cumprovar. Ins sa schazegiar che la stela da Sietschen seigi vegnida tschentada avon rodund 3000 tochen 6000 onns. (fmr/gs)